

## IRODALMI SZEMLE.

### Windelband: Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts.

Festschrift für Kuno Fischer unter Mitwirkung von B. Bauch, K. Gross, F. Lask, O. Liebmann, H. Rickert, E. Tröltsch und W. Wundt herausgegeben.  
I. Band. Heidelberg (Winter's Universitätsbuchhandlung) 1904. 186. l.

Ez a mű, mely a heidelbergi egyetem nagynevű tanárának s az újkori bölcelet klasszikus írójának, *Fischer Kuno*-nak születése 80 éves fordulójára íratott, áttekintést nyújt az újabb bölcelet jelen állásáról a maga összes ágaiban. Sorra előkerül itt a pszichológia, ethika, vallásbölcelet és logika, s a további kötetekben az aesthetika, történetbölcelet, a jogbölcelet s a bölcelettörténet, a legkiválóbb szakférfiak tollából. A bölcelet jelen állásának megfigyeléséből ki fog tűnni, hogy az az utolsó évtizedekben fölépült abból a tespedéséből, a melybe saját spekulatív kicsapongásai s az exakt kutatások vívmányai sülyesztették, de egyúttal kiderül az is, hogy a jövőben is az egyes tudományágaknak saját alapfogalmaik kritikájához és eredményeik általánosításához szükségök lesz a philosophiára. E philosophiáról méltán mondja *Stein* hazánkfia Bernben, hogy annak feladata a törvény egységét fölmutatni a természetben és a történetben, tehát a világegyetemben. Ezért a philosophia két nagy részre oszlik, ú. m. természetbölceleire, mely a világ mechanikus törvényeit foglalja egységbe és kulturtudományra (a németek szerint: szellem-tudományra), mely az emberi cselekedetek, vonatkozások és intézmények céltörvényeit rendszeresíti.

A kötetet egy mély bölceleti tartalmú verszet előzi meg, a melyben *Liebmann* műzsája hódol *Fischer Kuno* nagy szellemének 80 éves születésnapjára (1904. július 23.). Goethe Faustjának mélységére emlékeztető gondolataiból közöljük *Csengey* G. fordításában a következő szép részletet:

„Óh szellem, az fejlík csak életeddé,  
Mít magszerfín a lélek mélye rejt;  
Ha ihletből a gondolat kikélt,  
Belső erőkből képződík ki tetté.

A lét csiráját méhe ott foganja.  
 Az eszme tett lesz, onnan tör elő,  
 Teremt magából, s a mi létre jő :  
 A világ tükre, természet viszhangja“.

A *psychológia* jelen állását *Wundt*, a nagyírú lipesei böleselő ismerteti. A múlt század alkonyán s az újnak hajnalán fordulópontra, sőt válságos helyzetbe jutott. Némelyek kiküszöbölik azt a philosophiából s a természettudományba utalják, mások ellenben benne a legsajátosabb szellemi tudományt látják, sőt vannak, a kik biológiai és physiológiai alapon a két nézetnek összeegyeztetésére törek-szenek. Jelen állása csakis múltjából érthető meg teljesen. A Leibniz — Wolf-féle racionalizáló és reflektáló jellegű „képességi psychológia“ s az angol eredetű „társulási lélektan“ párhuzamos fejlődését fel-tüntetve ismerteti *Wundt* azt a forradalmi és átalakító hatást, a melyet Kant és követőinek kritikai rendszere a psychológia tekin-tetében is az újabb böleseleltre gyakorolt. Még maradandóbb hatás-sal volt rá *Herbart*, kinek psychológiája évtizedeken át a mathema-tikusokat és nyelvbúvárokat hódította meg s végelemzésében az ethnológiai térre alkalmazva „a népek psychológiájának“ kifejlődé-sére vezetett. S még döntőbb hatással volt a psychológia legújabb kifejlődésére az idegek, az agy s az érzékek physiológiája s külö-nösen a *Fechner*-féle psychophysika, a mi a tudat jelenségeinek exakt elemzésére vezetett. A kísérleti s a nép-psychológia tudomá-nyunk két legnagyobb újabbi vívmánya. Utóbbinak első része a nyelv psychológiája, a melyet épen *Wundt* fejtett ki egyik legújabb önálló művében. Szerinte a psychológiát fogja megilletni a jövőben a közvetítő, sőt békítő szerep, a philosophia s az egyes tudomány-ágak küzdelmében.

Az *ethikát*, mint az emberi cselekvőség értékének tudományát *Bauch* Br. ismerteti. Jelenkori törekvéseinek hármas typusa: az *ethikai dogmatismus*, az „*immoralista*“ *individualismus* s a *kritikai ethika rendszere*. Múlt századunkat méltán „a természettudomány századának“ nevezik. A modern természetismeretnek ez a gazdag kifejlődése aztán az ethikának is „természettudományi alapon“ való kifejtésére vezetett. E naturalista dogmatismus anthropologiai-biológiai tudománynyá tette az ethikát, a melynek álláspontján physikai és biológiai szabályoknak az erkölesi életre való alkalmazásával a szociáethika, mint a sociális ösztönök, szokások és állapotok termé-szet-szentségének tudománya fejlődött ki. Ez ethikai irány alap-dogmája az, hogy a javak legfőbbike maga az élet, a hol a társa-dalom szükségletei, az általános jólét művelése s a kölcsönösség kötelességei a döntők. Mint ilyen az ethikai-dogmatikai naturalismus a hasznosság ethikájának, az utilitarismusnak kifejlődésére vezetett. Egy kis fogalmi változtatással ez az ethika az általános embersze-

retet, az altruismus etikájának is mondható, a melynek legfőbb erkölcsi koronája az általános jólét emelése.

Sajátságos jellegű „*az immoralista individualismus etikája*“, a melynek legkiválóbb képviselője a tragikus *Nietzsche*, mint a természeti és erkölcsi törvényszerűség ellentmondásának hirdetője. Ellensége a morál személytelen és természetellenes egyenlősítésének, s a nagyok, hatalmasak és „kemények“ új tanát hirdette. Az élet „különbözőség“ s „hatalomhoz való akarat“, a mi nem a nagy tömegnek, hanem kevés kiválónak a privilegiuma. Nietzsche érdeme, hogy a rideg való iránti érzéssel megdöntötte az általános jólét és hasznosság egyenlősítő morálját s hogy az erős egyéniségek benső szabadságának hirdetésével felismerte korunk túltengésben és elpuhultságban szenvedő kulturájának hibáit. Nemes és nagy ezélt állított fel a „felsőbb embertypusban“, de nem volt nemes az akarata annak megvalósításához. Összetépte „a sociális kényszerubbonyt“, de immoralis alapon építette föl individualista etikáját.

„*A kritikai etikára*“ volt szükség a naturalista és individualista jellegű ethika közötti űr kitöltésére. Az ethikai dogmatismus azt mutatta, hogy biológiai alapon ethika nem lehetséges, s viszont az individualismus azzal, hogy a hatalomhoz való akarat elvéből indult ki, maga is dogmatismusba esett, s így abban közös a hibájuk, hogy hamis dogmatikai alapon keresnek életideált. Erkölcsi értéke csak annak van, a mi kötelességtudatból s az akarat autonómiájából ered. Az akarat autonómiája legfőbb elve a morálnak, mely egyaránt távol van az önkénytől és a kényszertől.

A „*vallásbölelelet*“ jelen állását *Tröltzsch* heidelbergi theol. tanár ismerteti. Szerinte is „Kant rendszere találkozó és tájékoztató helye a modern böleleletnek“. S az mondható a vallásböleleletről is, mely ma az emberi tudat történeti és tapasztalati jelenségeinek, mint tényeknek tudományos vizsgálatával azonos. Századunk feladata a vallásbölelelet különböző problémáinak egységesítése, nevezetesen azokban a pszichológiai, ismeretelméleti, történettapasztalati s böleleleti és a metaphysikai gondolatelemeknek egy egységes tudományvá való kifejlesztése.

A *logika* mai állását az egész mű szerkesztője, *Windelband* heidelbergi tanár ismerteti. Szerző a német böleleletnek ma egyik vezérlő alakja, ki világhírűvé tette nevét új módszer szerint írott kettős bölelelettörténetével, a melyekben finom érzékkel, philos. mélységgel s kulturai szélsőséggel tüntette föl a böleleleti gondolkozásnak az általános kultura mozgalmáival való szoros összefüggését. „Hegel óta senkisémm tárgyalt a philozophia történetét amnyi filoz. mélységgel, bámulatos erudícióval és kulturális érzékkel“ — mondja róla találóan Alexander Bernát. Eleven és rendszeres gondolkozása, alapos ismerete s az új felfogásban való gazdagsága e

művéből is kitűnik. Windelband már 1894. rectori beszédében s még inkább a genfi philoz. kongresszuson kifejtette, hogy eddig a logika inkább a természettudományok logikája volt; a XIX-ik század megteremtette a történettudományt, de a logika nem követte ezen a téren, holott a régi logika elégtelennek bizonyult a történet megértésére. A logika módszerei jellegének hangsúlyozása a XIX-ik század utolsó évtizedeiben korunk ama tudományos átalakulásának is megfelelt, a melyben a tapasztalati tudományokhoz csatlakozva, a történet és a természettudományok mellett, a bölceletnek is nagy része volt, s mely az ismeretelmélet gazdagabb kifejlődésére vezett. E törekvésnek egyik legérettebb gyümölese Wundt logikája (2. kiad. 1893. és 1895.) és Rickert műve a természettudományi fogalomképzés határaitól. Így fejlődött ki a formai logika és methodologia mellett a logika 3-ik részeként bírálati alapon az ismeretelmélet, a mint annak idején már Lotze is különbséget tett a gondolkodás, a megvizsgálás és a megismerés között. E tekintetben is a jubiláló Fischer K. művének, logikájának és klasszikus bölcelet-történetének egyaránt sokat köszönhetünk.

Im ez Windelband művének rövid tartalma. E tájékoztatóból a philosophia jelen állásáról csakugyan kitűnik, hogy a bölcelet az utolsó évtizedekben magához tért abból a tespedésből, melybe saját spekulatív kicsapongásai és az exakt kutatások diadalai sülyesztették. De kitűnik az is, hogy bár nincsen ma domináló bölceleti rendszer Európában, mégis minden részleges tudomány, mihelyt nagyra nő, a philosophia felé tör. S kitűnik az is, hogy a mai kor nem a múltban, hanem a jövőben keresi a múltak felhasználható gondolatai alapján a maga philosophiáját. Ebben pedig Kant a vezérlő kalauza és tanítómestere.

*Dr. Szilávik Mátyás.*

## Verőfényes Emberek.

Irta *Kiss Menyhért* Budapest 1905. Singer és Wolfner bizománya. Ára ?  
8° 159 lap.

Tizenöt elbeszélést kötött bokrétába Kiss Menyhért eddigi termése legjavául. Itt-ott olvastuk egyikét másikat, például pesti napilapok tárczarovatában. S már akkor, csak egyet látva is, megéreztük, hogy sajátos egyéniség, kinek verőfényes színei föltűnően elütnek a hírlap többi szürke, füstös oldalaitól. Kommentár nélkül is megsejtettük, hogy egy derűsszívű naiv poéta szól hozzánk, kit talán szürke redakcióban napihírrovat és vezérez cikk írására szorít az élet komolyabbik, de éppen komolyan nem vett fele, — de azért csupa poéta, hárfahangú versek és novellák írója minden csöpp vérével.